

GÜNÜMÜZÜN DİLİYLE ESKİ EĞİTİM YAZILARI:

AHLÂKÎ KARAKTER*

Yazan: Dr. Halil Fikret KANAD

Günümüz Türçesine Uyarlayan: Cavit BİNBAŞIOĞLU

Karakter sorununun eğitimde pek önemli bir yeri vardır. Amerikalılar, İngilizler, Almanlar, Fransızlar ve diğer uluslar, yurttaşlarının karakterli adam olmasına pek çok zaman harcıyorlar. Bireyleri, karakterli, yani iradesi sağlam ve kuvvetli olan uluslar, bir toplumsal kütle halinde kuvvet oluştururlar. Örgütü en iyi olan, örgütünde en parlak bir başarı ile çalışan uluslar, bireylerinin karakterlerini en sağlam ilkelere bağlayan uluslardır. Karakterersiz bir ulus, ne hakkıyla ilerler, ne de örgüt kurabilir. Böyle bir ulusta görülen eserler, ilerleme, çok kez, göz boyacılığı kabilinden geçicidir.

Karakter kavramı, çeşitli şekillerde tanımlanabilir. Yaşamın çeşitli durumlarından, her günün çeşitli akım ve düşüncelerinden şaşırıp metin bir yöne giden, düşünce ve davranışları birbirine uyan, amaçtan ayrılmayan insanlar, bize göre, "bildiğinden şaşmayan insanlar"dır ki, bunlara "karakterli" diyoruz. O halde karakter, kişisel iradelerin uygun olması, iradenin sürekli, belirli öğelerinin birbiriyle bağlantılı (uyumlu) bulunması halidir.

Herbart'a göre, bir kimsenin dış dünya ile olan ilişkilerinde sürekli ve belirgin bir yol izlemesi, o kimsenin "karakter sahibi" bir kimse olduğunu gösterir.

Dış dünya ile ilişkilerinde, davranışını ve anlayışını değiştiren, rastlantısal hayallere kapılan, kısaca, eylemleri günü gününe uymayan adamlar, karakterersiz kimselerdir. Bunlar, dıştan çabuk etkilendiklerinden, bu gibilerin davranışlarında, işlemlerinde bir bağ ya da birlik, yahut bütünlük görülmez. Buna karşılık, karakterli bir kimse, dış etkilere kulak asmaz; yalnız, o dışa karşı etkili olmak, dışı kendi etkisi altına almak ister. İşte, karakterli ve karakterersiz kimseler arasındaki fark: Biri, dış etkilerin sürekli bir oyuncağı, diğeri de dış etkilere karşı tamamıyla egemen.

Bizim ruhsal yaşantımız, kimi zaman hızlı, kimi zaman da yavaş olmak üzere, sürekli bir "istek" ile "isteğin doyurulması" duygularından oluşmaktadır. Tasarımlarımızın çokluğu ile isteklerimiz miktarı birbiriyle bağıntılıdır. Bunları, içerik (muhteviyat) maddi ve manevi, geçici ya da sürekli, kuvvetli ya da zayıf gibi gruplara ayırabiliriz. İstekler incelenmekle, onların eylemlere dönüşmesi olanaklarından bir güven elde edilmeye başlanıldığı gibi, istekler de iradeleştirilmiş olur. Bu takdirde, istek, bir düşünme sürecine girer. Bu da bir "düşünce" ya da "karar" aracılığı ile yapılır. "Düşünce", isteklerin nedenlerini incelemeye ve bu nedenlerin özel ilişkilerini araştırmaya yani, onları, ruhta işletmeye başlar. Sonra, karar aracılığı ile, incelenen ve işletilen istekler, seçilerek, düşünme işlemine son verilir.

(* Bu yazı, "Terbiye Mecmuası"nın 1918 tarih ve 5. sayısının 183 - 187 sayfalarında yayımlanmıştır.

Birbirinden ayrı çeşitli istekler olduğu gibi, iradeler de yöneldiği eşyaya - şiddetinin derecesine göre- çeşitli olurlar. Birbiriyle uyuşmayan (zıt), içerik itibariyle, birbirinden farklı ve çok kez, taban tabana zıt bulunan, bireysel iradelerin kayıtsız şartsız arkasından koşmak, karakersizlik belirtisidir. İrade, sağlam (metin) bir düşüncenin sonucu olursa; kelebek gibi, bir o tarafa, bir bu tarafa yönelmezse; eğer irademiz, bir ortak ilişki noktasından yönetilirse, o zaman "karakter"den söz edilebilir. Çünkü, bu takdirde, iradede denklik, kararlılık (tevazün) vardır." Ortak bir ilişki noktası", mevcut tasarımların etkisinden, daha doğrusu, bileşkesinden oluşmuştur. Bu tasarımlar, insanın düşünsel ve ruhsal malikânesidir. Bunlar, tek tek iradelere karşı, ya hoşnutluk ya da hoşnutsuzluk gösterirler. Yani iradelerimize karşı olumlu ya da olumsuz yargılarda bulunurlar. Herhangi bir değer ve önemi bulunan bu "değer yargıları", yalnız bireysel iradelerde geçerli olmayıp bir grup oluşturan iradeleri de kapsarsa, o zaman bunlar, temel bir "kural" şeklinde ortaya çıkmış olurlar. Bu gibi belirgin genel gargılara "eylem kuralları" (düstur'ül âlem, maxime) denir.

Eylem kurallarında bize zorlayan kuvvet, yasa kuvveti gibi, dışsal bir baskının sonucu olmayıp içseldir. Yani eylemlerimizde bize zor kullanacak, bizi baskı altına alacak kuvvet, doğrudan doğruya irademiz ve vicdanımızdır.

Bunun için biz, irademize yahut çeşitli iradelerden oluşan elem kurallarımıza öyle bir yön vermeliyiz ki, çeşitli zamanlarda ortaya çıkan bir olay üzerine, biz, yönümüzü, hiçbir şekilde değiştirmeyelim. Biz, ancak, eylem kurallarının çizdiği yolu izlersek, davranışlarımızda bir bağ, bir kararlılık (denge hali) oluşur, yani "karakterli" olabiliriz.

Bununla birlikte, buradan çıkan sonuca göre, bir çapkının, bir bencilin, bir caninin de karakterli olması gerekir. Çünkü onlar da, hayatta öldürmek, çalmak, kendi çıkarını yeğlemek gibi belirli kurallar izliyor ve belirli ilkelerin arkasında koşuyor. Bunun için, karakterden söz ederken, sürekli olarak "karakter"in, "iyiliğe çalışan", onun devam etmesini düşünen, toplumun devam etmesinden başka bir ülkü taşımayan "ahlâkî karakter" den söz etmek, onu belirli bir konu içinde sınırlamak gerekir.

Evet, yaşamda izlenen "eylem kuralları" insanların ruhsal yeteneklerine göre değişir. Bu nedenle, insanların davranışları da değişik olur. Örneğin, kimi insanların düşüncesi, maddi duygularla doludur. Onların izleyecekleri ilke, kendilerine en yüksek düzeyde eğlence, zevk ve haz yaratmaktır. Eğer o kimsede "akıl" egemen durumda ise, böyle bir kimse, kurnazlık, bencillik kuralını, kendisi için "eylem kuralı" olarak kabul eder.

Bu gibiler, birinci durumda "lezzetçilik" (hedonismus), ikinci durumda da "zihniyecilik" (intellectualismus) mesleklerine mensupturlar ki, sonuç olarak, her iki taraf da kendi bireyliklerini (ferdiyetlerini) düşünürler.

Bu gibi kimseler, manevi yaşamlarını, toplum yaşamlarına borçlu oldukları halde, bunu unutarak, toplumun genel yaşamına kastetmek, isteyenlerdir. Bu gibilere, toplum içinde yaşayan hayvanlar, yahut sadece "asalak insanlar" demek daha doğrudur.

Bu iki mesleğe karşılık bir de "törecilik" (hulkiyyet, moralismus) mesleği vardır ki, bu mesleğe girenler, yalnız vicdanlarının gösterdiği yolda hareket eder ve onun emrine uyarlar. Bunlar, yaşamsal varlıklarının ağırlık noktasını, ne yalnız maddi, ne de yalnız manevi ya da düşünsel

ÇAĞDAŞ EĞİTİM

yaşama yükletemezler. Onların yaşamda istedikleri bir iş, manevi ve ruhsal bir mutluluk, sürekli bir hoşnutluktur. Tabii, bu, mutluluk ve hoşnutluktan ve birlikten toplum yaşamını sürdürmeye yardım eden ahlâksal yargılardan, yahut ahlaksal düşüncelerden besinini almak koşulu ile kabul edilebilir.

Ahlâksal düşünceler, bizim için, sürekli bir ahlâk örneğidir. Biz, bir hareket için vicdanımıza baş vurduğumuzda, sürekli olarak bu örnekleri göz önünde bulundururuz. Ahlâksal düşüncelerin insanlara egemenliği, aynı zamanda, kişiliğin de içsel uyum ve birliğini sağlar. İçsel birlik olmazsa, ahlâkî karakter de gereği gibi oluşamaz. Çünkü, biz, bu durumda, yine, bağımsız olmak, sallanmak ve son olarak da devrilmek zorunda kalırız.

Bir kimsede içsel birlik ve uyum olup olmadığını, yani onun hareketleriyle kendi kanaatinin ne durumda bulunduğunu, dışardan bir seyirci gibi incelemek ve bildirmek zordur. Hatta biz, kendimizin bile, -eğer az çok kararsız isek- ne karakterde bir adam olduğumuzu keşfetmekten yoksunuz. İşte, karakter kavramındaki tuhaflık, özellikle, bu noktadadır. Biz, bir kimsenin karakterli olup olmadığını çok kez onun davranışlarından çıkarırız. Oysa, dış davranışın ruhun gerçek öğelerinden olması gerekmez. Hatta, bizim, yıllarca kendi kendimize uyguladığımız bazı hareketin ruhumuzdan kopup geldiğini de kendi deneyimlerimizle biliriz. Örneğin, birçok öğretmen ve baba vardır ki, iradesi zayıf olan çocuklarda, zoraki bir eğitimle, her istenen hareketi, yani "usluluğu" sağlayabilirler.

Çocuk, aynı koşullar içinde yaşadıkça, başka türlü hareket etmek istemez. Çocuğun bütün ahlâksal hareketi, bir alışkanlık halinde kendini göstermez. Çocuğun bütün ahlâksal hareketi, bir alışkanlık halinde kendini gösterir. O, yıllarca, belli bir yaşam koşulu altında, kimi hareketleri izler ve uygular. Biz, bu halden, çok kez aldanarak, çocuğun istediğimiz gibi eğitildiğini, onun doğru yoldan ayrılmayacağını sanarak, sevinir ve hatta gururlanırız bile. Oysa çocuk, yaşamda biraz serbest yaşama başlar ve kendini yönetmeye başlarsa, o zaman, zorlama politikasının, yani ruha etki etmeyen, daha doğrusu, ruhta karşıt duygu (antipathis) izleri bırakan, içsel bir birlik sağlamayan, bu baskının sonucu olarak, yıllardan beri bir biçimde uygulanan ahlâksal davranışların birden bire değiştiğini ve hatta eski davranışın tamamen tersini uyguladığını görürüz.

Biz o zaman, bu gibi gençlere, "O genç, tabiatını büsbütün değiştirdi." deriz. Oysa, olumsuz bir eğitimin sonucu olarak ortaya çıkan bu duruma, en doğru olarak, "Fılan kimsenin asıl tabiatı ortaya çıktı." demek (daha doğru) olacaktır. İşte, sopa ile şamar ile, söğüp saymak ile eğitim yapan birçok babanın ve öğretmenin yetiştirdikleri gençlerin bir süre "kuzu" gibi iken, daha sonra "ahlaksız, ayyaş, karakersiz ve kötü adam" olmaları, hep bu baskı eğitiminden doğuyor. Baskı ve zorlama ile çocukları eğitmek mümkün olsaydı, dünyada bundan kolay bir sanat olmazdı ve hiç kuşku yok ki, bugün, en vahşi ulusların çocukları, en iyi eğitilmiş çocuklar olurdu.

"Eğitmek", (çocuğu) istenilen şekil ve kalıba sokmak, demek değildir. Bu, tabiaten kesin olarak olanaksızdır. Çocuk, bir keçi değildir ki, eğitim aracılığıyla, ölünceye kadar, falan olayın ortaya çıkışında, belirli bir hareketi uygulasin. Tam tersine, çocuk, Allah'ın bahsettiği belirli istidatlarla dünyaya gelir. Eğiticiler, çocuğun bu doğal istidatlarını göz önünde bulundurarak, ona göre çocuğa etki yapmaya, ondaki istidatları yavaş yavaş tamamlamaya ve geliştirmeye çaba har-

camalıdır. Yoksa, çocuğun onuru ve insanlığı ezilerek, hayvan gibi eğitilirse, Allah'ın insanlara neden bir beyin, neden duyarlı bir ruh ve bir kalp verdiğine akıl erdirmek, biraz güç olur, sanırım.

Çocuk, insan topluluğunun karmaşık ve örgerleşmiş işlerine karışınca, o, artık işlediği ve işleyeceği şeylerin neden iyi ve neden kötü olduğunu, kendi kendine duyumsamalı, yani onda birlik ve iç uyum sağlamalı; karakter sağlamlaşmış olmalıdır. Böyle olmazsa çocuk, karıştığı yeni toplum akıntısı içinde her yeni dalgaya göğüs geremeyeceğinden, günün birinde, dalgalar arasında yok olmak tehlikesiyle karşılaşır. Gençleri ahlâk ölümünden kurtarmak, hepimize düşen toplumsal ve ulusal bir ödevdir. Ahlâksal eğitim, çocuklara, yalnız "edilgen" (pasiv) değil, aynı zamanda, "etkin" (aktif) bir biçimde telkin edilmelidir. Okullarda ahlâktan, ahlâkî değerlerden uzun uzadıya söz etmek, hiç kuşkusuz, çocuğun düşünce biçimine etki yapmak değerli ve uygundur, ama, her bilimin bir uygulama tarafı olduğu gibi, ahlâkın da bir uygulama kısmı vardır. Öğrenci, kuramsal ahlâk kurallarını, topluma karıştığı zaman değil; daha okul sıralarında iken, uygulamaya, işletmeye alıştırmalıdır. Çocuğun, toplum yaşamında, daha metin ve daha emin adımlarla yürümesi, ancak bu yolla güvence altına alınabilir.

Okullarda öğretim, her şeyden önce, çocuğun düşüncesine ve zihinsel durumuna etki yapmak ister. Bundan dolayı, öğretimin, sürekli olarak, eğitimsel bir değeri olması gerekir. Okulların yönetim ve disiplini de, öğrencinin ahlâksal düşüncelerine, ahlâksal düşüncelerinin yetkinliğine bağlıdır. Eğitimciler, bu iki noktayı, hiçbir zaman gözden uzak tutmamalı ve öğrenciyi, daha okul yaşamında iken, topluma elverişli ve karakterli bir adam olarak yetiştirmeye çaba harcamalıdır.